Prof. Mircea Gligor, arheolog

ȚINUTUL PĂDURENILOR REFLECTAT ÎN „RIDICAREA TOPOGRAFICĂ IOZEFINĂ" (1769-1773)

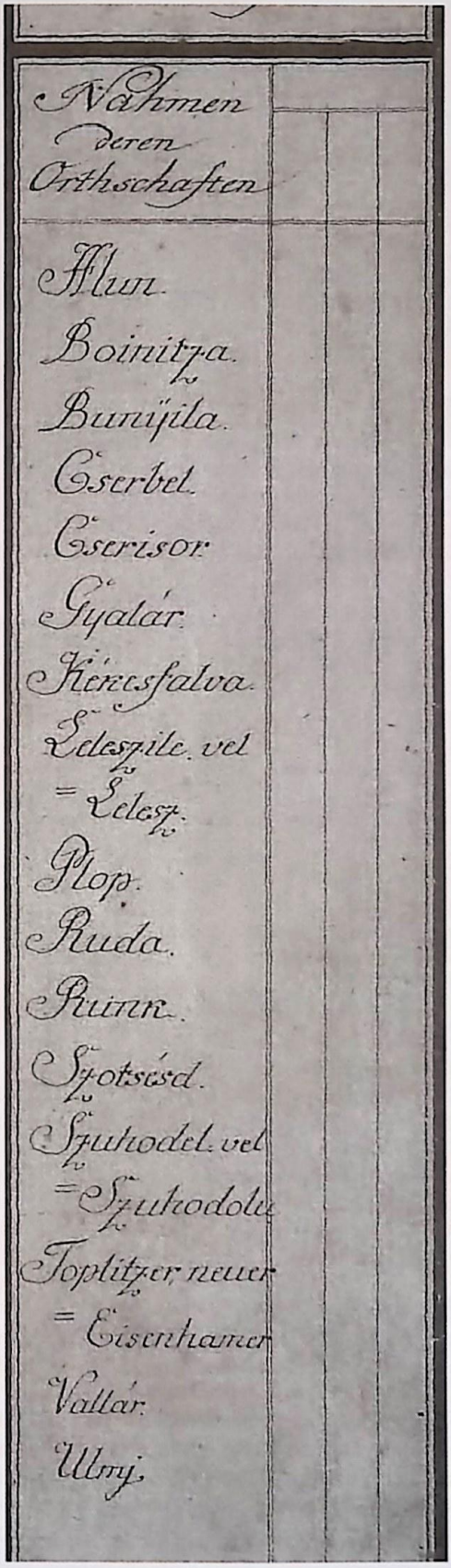
Până spre mijlocul veacului al XVIII-lea, arealul geografic al Pădurenilor Hunedoarei apare atestat doar în izvoarele istorice scrise. În schimb, începutul epocii moderne va oferi cadrul prielnic datorită căruia această zonă urma să devină vizibilă pe harta Europei. În cadrele reformismului austriac, promovat de monarhii Maria Therezia și Iosif al II-lea, proiectul cartografierii întregului teritoriu al Imperiului Austriac, inițiat la 1764, a reprezentat șansa ieșirii din anonimat a Ținutului Pădurenilor, care, de atunci, a fost inclus pe marile hărți militare occidentale. Este vorba despre ***„Josephinische Landesaufnahme" - „Prima ridicare topografică iozefină" (1769-1773)***[1].

„Ridicarea topografică iozefină" (*„Josephinische Landesaufnahme"*) este primul proiect unitar de cartografiere a Imperiului Habsburgic, implicit și a Transilvaniei. Cele 3589 planșe inițiale, desenate și colorate de mână, au fost apoi completate până la 4096 de secțiuni (*„Sectio"*), hărțile fiind denumite generic după numele împăratului Iosif al II-lea. În prezent, aceste izvoare topografice sunt păstrate la Arhivele de stat ale Austriei („Österreichisches Staatsarchiv"), în cadrul Arhivei de Război (*„Kriegsarchiv"*)[2]. Până în ultimul deceniu al secolului XX, istoriografia română nu a cunoscut acest important document. Istoricul acad. Virgil Cândea nu menționează *„Josephinische Landesaufnahme"* în lucrarea *„Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie de creații românești și de izvoare despre români în colecțiile din străinătate"*[3]. La vremea sa, Marin Popescu-Spineni a reușit să obțină doar date imprecise privind locația de păstrare a hărților („Arhiva Ministerului de Război din Viena"), precum și informații despre identitatea coordonatorului ridicării topografice pe teritoriul Transilvaniei[4]. Printre primii istorici care au avut acces la o copie a acestei impresionante hărți militare, operă a școlii moderne austriece de topografie, pot fi menționați Măriuca Radu și Ioachim Lazăr, care în cercetarea privind proiecția Țării Hațegului în cartografie, au consultat o fotoreproducere color identificată la Arhivele din Budapesta, de o calitate grafică redusă[5]. În schimb, istoriografia austriacă a înregistrat unele câștiguri pe această linie investigativă, remarcându-se lucrările autorilor: Ernst Hillbrand, *Die Kartensammlung des Kriegsarchivs Wien*[6]; Ernst Hofstätter, *Beiträge zur Geschichte der österreichischen Landesaufnahmen*, 2 Bände[7]. În ultimele decenii, diverși cercetători și-au adus aportul la punerea în circuitul științific a izvoarelor cartografice din *„Josephinische Landesaufnahme"*, cum sunt: Vincenc Rajšp (Projektleiter), cu *„Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763 – 1787 Opisi, (Josephinische Landesaufnahme 1763–1787 für das Gebiet der Republik Slowenien, Landesbeschreibung)"*; Robert Rill, cu *„Die Anfänge der Militärkartographie in den habsburgischen Erblanden: Die Josephinische Landesaufnahme von Böhmen und Mähren nach hofkriegsrätlichen Quellen"*[8].

Împăratul Iosif al II-lea, finanțatorul și unul dintre beneficiarii „Ridicării topografice"

Realizarea acestor hărți a avut o motivație pur militară. În timpul *Războiul de Șapte Ani*, dus între 1756-1763, trupele austriece au simțit acut lipsa unor hărți precise, pentru a se orienta într-un teritoriu necunoscut. Drept urmare, feldmareșalul Daun i-a propus suveranei Maria Therezia, în 1764, să mobilizeze ofițerii din Statul Major General pentru cartografierea unitară a tuturor țărilor componente ale Imperiului Habsburgic. După ce a primit încuviințarea suveranei, Consiliul de Război (*Hofkriegsrat*) a dat ordinele de începere a primei ridicări topografice generale. Proiectul a demarat sub domnia Mariei Therezia, fiind terminat sub cea a fiului împărătesei, monarhul Iosif al II-lea. În final, *„Ridicarea topografică iozefină"* a avut drept rezultat peste 4000 de planșe. Inițial, setul de hărți a existat în numai două exemplare, unul pentru împărat și celălalt pentru conducerea armatei. Ambele au fost ținute secrete[9]. În funcție de talentul celor care le-au realizat, planșele diferă calitativ, atât grafic, cât și tehnic. Neavând o bază

Listă cu localități pădurenești de pe „Ridicarea Topografică iozefină”

de măsurare comună (triangulație), secțiunile nu pot fi asamblate într-o hartă mare[10]. O parte din ele reprezintă Transilvania.

La nivelul teritoriului transilvănean, coordonarea echipei de topografi a revenit contelui Fabris, colonel în armata imperială. În intervalul 1769-1773, acesta a reușit ridicarea hărții Marelui Principat al Transilvaniei, în 208 planșe („*Sectio*”), pe care o însoțește cu patru volume de însemnări descriptive[11]. Actualul teritoriu hunedorean este transpus în 38 de secțiuni, incluzând comitatele Hunedoara și Zarand, Scaunul săsesc Orăștie și Districtul Hațeg.

Ținutul Pădurenilor este inclus în *Secțiunile nr. 182, 183, 198* și *199*, fiind consemnate **40** de așezări pădurenești, cuprinse în planșe topografice după cum urmează: în *Sectio nr. 182* – **Arany** (Arănieș), **Batrina** (Bătrâna), **Boja Birss** (Boia Bîrzii), **Czulpetz** (Ciulpăz), **Dumbravitza** (Dumbrăvița), **Ferez** (Feregi), **K. Muntsel** (Muncelu Mic), **Merisor** (Merișorul de Munte), **N. Muntsel** (Muncelu Mare) **Pojnitza Tomi** (Poienița Tomii), **Runk** (Runc), **Szteregonya** (Stregoanea); în *Sectio nr. 183* – **Kaunosza** (Găunoasa – Dumbrava), **Kuttj** (Cutin), **Baja** (Baia – exploatare de aramă?); în *Sectio nr. 198* – **Alun**, **Boinitza** (Poienița Voinii), **Bunyila** (Bunila), **Cserbel** (Cerbăl), **Cserisor** (Cerișor), **Gyalar** (Ghelari), **Leleszile vel Lelesz** (Lelese), **Plop**, **Ruda**, **Runk** (Runcu Mare), **Szotsesd** (Socet), **Szuhodel vel Szuhodolu** (Sohodol), **Toplizer neuer Eisenham(m)er** (Toplița noua topitorie de fier), **Vallar** (Vălari), **Ulmi** (Ulm); în *Sectio nr. 199* – **Boss** (Boș), **Cserna** (Cerna), **Csonakos** (Cinciș), **Gross** (Groși), **Gyalar** (Ghelari), **Limpert – Eisenham(m)er** (Topitoria de fier Limpert), **Nadrap – Eisenham(m)er** (Topitoria de fier Nădrab), **Ohava – Eisenham(m)er** (Topitoria de fier Ohaba ?), **Plotzka – Eisenham(m)er** (Topitoria de fier Plosca), **Parthsaj – Eisenham(m)er** (Topitoria de fier a lui Barcsai?), **Telek** (Teliuc)[12].

Din câte se poate observa, în epocă, localitățile din Ținutul Pădurenilor aparțineau din punct de vedere administrativ-teritorial de Comitatul Hunedoara.

La o examinare mai atentă a hărții, vom putea remarca reprezentarea vechilor biserici din lemn și zid, existente în anul 1773, pe aceste meleaguri, în obștile pădurenești: Arănieș, Bătrâna, Boș, Cerna, Cinciș, Ciulpăz, Feregi, Găunoasa, Ghelari, Merișoru de Munte, Muncelu Mare, Muncelu Mic, Poienița Tomii, Runcu, Stregoanea[13]. Deși nu se instituise încă reforma cadastrală în Transilvania, „*Ridicarea topografică iozefină*” (*Josephinische Landes-aufnahme*) ne permite o scurtă privire asupra vetrei și hotarelor tuturor localităților din Pădurenime, la 1769-1773. De asemenea, normele cartografice austriece au stabilit cutuma culegerii toponimiei locale așa cum suna ea în în graiul locului, respectiv în limba română, din rațiunea unei eficiente localizări a reperelor cu ajutorul hărții. Astfel, acest document topografic atestă unele elemente de toponimie locală din Ținutul Pădurenilor, în secolul al XVIII-lea, dintre care, spre ilustrare, vom menționa doar câteva: „*Apa Runkului,*

Satele Cerbăl și Socet, reprezentate pe „Ridicarea topografică iozefină”

Carpenii, Crungu Lemnilor, Dial Cornyetu, Dial Strimba, Dialu Vladiasza, Fontina Retsche, Gruniu Casselor, La Fontina a mare, Frunt(e)a Pietri, Masza Grofului, Mogura, Poiana Leontina, Roman, Vale Csernii, Vale Csernisora, Vale Lunga, Vurvu Cruci(i)” [14].

În acribia lor, topografii militari ai imperiului au reprezentat pe hartă o sumă mult mai mare de detalii, dar relevarea acestora ar excede economia un simple comunicări.

„Ridicarea topografică iozefină” (*Josephinische Landesaufnahme*) are contribuția de a înscrie Ținutul Pădurenilor în geografia modernă a Europei, iar bogăția de date cuprinsă în acest document prezintă interes pentru cercetarea monografică a zonei.

(Ilustrațiile reprezintă fragmente din hărți, selectate din varianta electronică, publicată la adresele: https://upload.wikimedia.org/ wikipedia/ commons/3/33/ Josephinische_Landaufnahme_pg182.jpg; https://ro.wikipedia.org/ wiki/ Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_pg199.jpg; https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ea/Josephinische_Landaufnahme_pg183.jpg;https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/42/ Josephinische_Landaufnahme_pg198.jpg).

Note:

1 **Dorin Petresc, *Ocișor, un străvechi sat românesc din Țara Zărandului. Monografie istorică*, Deva, Editura Polidava, 2011, pp. 78-81.**

2 Viorel Vânătoru, **Dorin Petresc, Marta Iuliana Crișovan, *Lăpușnic, o străveche așezare hunedoreană. Studiu monografic*, Deva, Editura Corvin, 2012, pp. 89-90.**

3 Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie de creații românești și de izvoare despre români în colecțiile din străinătate*, vol. I-II, București, Editura Enciclopedică, 1991-1998.

4 Marin Popescu-Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice. Din antichitate până în pragul veacului nostru*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1978.

5 Măriuca Radu, Ioachim Lazăr, *Țara Hațegului în izvoare cartografice, secolele XIV-XVIII*, în „Cumidava”, vol. 22-24/2000, p. 273.

6 Ernst Hillbrand, *Die Kartensammlung des Kriegsarchivs Wien*, în „Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs”, nr. 28/1975, Seiten 183-196.

7 Ernst Hofstätter, *Beiträge zur Geschichte der österreichischen Landesaufnahmen*, 2 Bände, Wien 1989.

8 Vincenc Rajšp (Projektleiter), *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763 – 1787 Opisi, (Josephinische Landesaufnahme 1763–1787 für das Gebiet der Republik Slowenien, Landesbeschreibung)*, 7 Bände, Ljubljana 1995–2001; Robert Rill, *Die Anfänge der Militärkartographie in den habsburgischen Erblanden: Die Josephinische Landesaufnahme von Böhmen und Mähren nach hofkriegsrätlichen Quellen*, în „Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs“, Band 49/2001, Seiten 183–202; apud

9 **Dorin Petresc, *Ocișor, un străvechi sat românesc din Țara Zărandului*, pp. 78-81.**

10 https://ro.wikipedia.org/ wiki/ Ridicarea_topografic% C4%83_iozefin% C4%83 (consultare la 25 noiembrie 2017).

11 Marin Popescu-Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice* [...], p. 184.

12 Österreichisches Staatsarchiv Wien. Abteilung 3: Kriegsarchiv, *Josephinische Landesaufnahme, Sectio 182, 183, 198, 199, Theil des Hunyader Comitats*; https://ro.wikipedia.org/ wiki/ Ridicarea_ topografic%C4%83_ iozefin% C4%83; https://upload.wikimedia.org/ wikipedia/ commons/3/33/ Josephinische_ Landaufnahme_ pg182.jpg; https://ro.wikipedia.org/ wiki/ Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_pg199.jpg; https://upload.wikimedia.org/ wikipedia/commons/e/ea/ Josephinische_Landaufnahme_ pg183.jpg; https://upload.wikimedia.org/ wikipedia/commons/4/42/ Josephinische_ Landaufnahme_pg198.jpg (consultare la 25 noiembrie 2017).

13 ***Ibidem*.**

14 ***Ibidem*.**